

הישיבה המאתיים שישים וארבע (רסד)

ביום א' בשבט התשס"ב (14 בינואר 2002) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, עוזי אורנן, שרגא אירמאי, אהרן אפלפלד, יהושע בלאו, זאב בן־חיים, יעקב בן־טולילה, משה בר־אשר (יו"ר), יעקב זוסמן, אפרים חזן, אברהם טל, אבנר טריינין, יוסף יהלום, קציעה כ"ץ, שמא יהודה פרידמן, גד בן־עמי צרפתי, אלישע קימרון; החברים־היועצים שולמית אליצור, יוחנן ברויאר, דוד תלשיר, אהרן ממן, שלמה נאה, מנחם קיסטר;

המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית רונית גדיש, קרן דובנוב, ברק דן, צביה זמירי, מלכה זמלי; מזכירת הוועדה למינוח טכנולוגי בחיפה צילה טוביאנה; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור־רמון; אורחים, ובהם יו"ר הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון מר גדעון להב.

- סדר היום:**
- הרצאת אלישע קימרון "גְּדֵל הזרוע וגְּבֵהַּ הקומה"
  - אישור תקציב האקדמיה לשנת 2002
  - מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ב) ואישור המילון
  - ענייני דקדוק: שמות המסתיימים ב־תָן; ניקוד שאלתה

א. הרצאת אלישע קימרון "גְּדֵל הזרוע וגְּבֵהַּ הקומה"
(הרצאה שנתית לכבודו של מרדכי וילנסקי)

[הערת העורך: נוסח מורחב של ההרצאה התפרסם כמאמר "גְּדֵל הזרוע, גְּבֵהַּ הקומה וקִדְשׁ ההיכל" בספר קול ליעקב – אסופת מאמרים לכבוד פרופ' יעקב בן־טולילה, בעריכת ד' סיון ופ"י הלוי־קירטצ'וק, באר־שבוע תשס"ג, עמ' 327–339.]

ב. אישור תקציב האקדמיה לשנת 2002

מ' בר־אשר: כמנהגנו שלחנו לחברים את הצעת התקציב המפורטת, והיא מונחת לפניכם. השנה מסגרת התקציב שלנו היא על תנאי, משום שעדיין איננו יודעים מה יהיה

היקף הקיצוץ שיחול על משרד התרבות. הנחיה אחת הנחו אותנו – לצמצם את ההוצאות על השכר בשלושה אחוזים. משמעות הדבר היא צמצום של משרה אחת לפחות. ואולם השנה נצליח להתגבר על המכשלה הזאת הודות לשני גורמים מזדמנים: אחד העובדים פורש לגמלאות באמצע השנה, ועובד אחר נוסע לחוץ לארץ לחצי שנה. אבקש מהאד' אפרתי להציג את עיקרי הדברים, ואחר כך יפתח הנושא לדיון.

נ' אפרתי: כפי שאמר הנשיא, ההצעה שלפניכם היא על תנאי. בשל מגבלות התקציב החמורות תמצאו בה בעיקר ניסיון לשמור על הקיים. למשל סעיף השכר עולה רק ב-1.3% כשהמדד עצמו גבוה מכך. מדובר אפוא בהקפאה, אך היקף הפעילות המדעית נשמר. על תוספת עובדים ותקנים אין מה לדבר השנה, אבל אנחנו מצליחים להמשיך בלי לפטר ולקצץ – וגם זה משהו.

בהצעה יש טור חדש – טור תקציב מותנה. על פי דרישות האוצר, כל סכום שתאגיד מקבל שלא מן המדינה במישרין והוא איננו מופיע ב"ספר התקציב", הוא בבחינת תקציב מותנה ויש להקצות לו טור נפרד, כמו למשל ההכנסות העצמיות של האקדמיה ממכירת ספריה ופרסומיה. בעניין זה עליי לציין שבשנת 2001 עלתה מאוד מכירת הספרים הודות לתקליטור של המילון ההיסטורי "מאגרים" ולתלמוד הירושלמי. הצלחתו של התלמוד הירושלמי עלתה הרבה על המשוער. ההערכה היא שבשנת 2002 לא תישמר רמת המכירות הזאת.

א' טריינין: כיצד נשמרת הפעילות המדעית בלא שינוי אם אחד העובדים פורש?

מ' בראשור: שלושה עובדים קיבלו עליהם למלא את התפקידים שמילא הפורש. אמנם העומס עליהם יגדל, אבל לעת הזאת אין לנו דרך לתגמל אותם.

י' בלאו: מהו סעיף ההוצאות לשירות לציבור?

מ' בראשור: לפני שנתיים הוגדל בסיס התקציב של האקדמיה בארבעים ושמונה אחוזים וחצי. רצינו שעיקר התוספת תוקדש למילון ההיסטורי, אבל מה שעניין את משרד החינוך הוא השירות לציבור ובעיקר לתלמידים. מכון מז"א, שממומן למעשה מכספה של משפחת איזקסון, יש בו משום מענה לדרישה הזאת.

ז' בן-חיים: עולה מן הדברים שמשרד החינוך מתערב בצרכים הפנימיים של האקדמיה, וזה נראה לי עניין חמור. האקדמיה צריכה לנהל את ענייניה בלי לחצים, על פי שיקול דעתה הבלבדי ועל פי סדר עדיפויותיה. מעולם לא קרה – אפילו לפני קום המדינה – שאנשים מבחוץ התערבו בשיקולי ועד הלשון או האקדמיה. אינני חושב שמישהו מתערב בנעשה באקדמיה הלאומית למדעים, שתקציבה גדול בהרבה מזה של האקדמיה.

מ' בראשור: אלמלא מכון מז"א לא היה לשר החינוך במה להיתלות בבואו להצדיק את הגדלת התקציב לאקדמיה. האקדמיה היא מוסד מחקרי מעיקרו, אבל היא מחוברת

לציבורים שונים, לא רק לציבור החוקרים – גם למורים באמצעות החלטותיה בדקדוק וגם לתלמידים באמצעות מכון מזי"א.

ז' בן-חיים: כפי שהדברים מוצגים בפרק ההוצאות, מכון מזי"א לברו אמן על התפתחות הלשון העברית. מדוע? הרי תפקיד זה מוטל על האקדמיה כולה ולא רק על חלק שלה.

מ' בר-אשר: אין זו כי אם כותרתו של המכון – מכון מזי"א לתולדות תחיית הלשון העברית. משרד החינוך ביקש שייקרא מכון מזי"א להתפתחות הלשון העברית, אבל זה בסך הכול עניין פורמלי ולא מהותי. אני רוצה בהזדמנות זו לומר שבעיניי השירות שנותן המכון לתלמידים הוא שירות טוב גם לתלמידים וגם לאקדמיה.

ז' בן-חיים: מה יקרה אם השותפות בין האקדמיה למשפחת איזקסון תתפרק והמכון ייסגר? האם ייגרע מתקציב האקדמיה?

ג' אפרתי: סגירת המכון אינה עומדת על הפרק. מכל מקום, משעה שניתן התקציב לאקדמיה רק היא מחליטה כיצד יתחלק.

מ' בר-אשר: אם אין עוד שאלות, אבקש מן החברים לאשר את התקציב בהצבעה.

אושר תקציב האקדמיה לשנת 2002.

[הערת העורך: בישיבה רסה אושר תקציב מתוקן; ראה להלן, עמ' 230–231]

התקציב המפורט – ראה בנספח, עמ' 301.

ג. מונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ב) ואישור המילון

מ' בר-אשר: לפנינו חלקו השני של המילון פרי עבודתה של הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון. החלק הראשון יצא לאור בשנת התשנ"ו, ועתה מובאת לאישור המליאה רשימה האוצרת למעלה מ-650 מונחים שעברו את אישורו של הוועד המשותף לוועד המינוח ולוועד הדקדוק בראשית התשס"ב. שני עניינים דורשים עוד בירור במליאה, ולשם כך נמצא עמנו יו"ר הוועדה מר גדעון להב. זאת הזדמנות טובה להודות גם לוועדה על עבודתה המאומצת וגם לאד' יהלום ולאד' פורת על פועלם בוועד המשותף. תציג את שתי הסוגיות שנתרו לדיון הגב' גדיש.

ר' גדיש: הבעיה האחת היא קביעת חלופה עברית למונחים convertible, convertibility. הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון הציעה לקבוע המיר והמירות, המשמשים בפועל. יתרונם גם בפשטות צורתם. ואולם חברי ועדת הדקדוק, שאליהם

הועברה השאלה, התנגדו לגזירה התניינית של השורש המ"ר מן השם הַמְרָה, הגזור מן השורש מו"ר. מה גם שהשורש הראשוני המ"ר ישנו בעברית וקשור אף הוא לתחום הכספים. הַמִּיר מתאים אפוא יותר לציון עניין שאפשר להמר עליו מאשר מטבע או נייר ערך שאפשר להמירו. ועדת הדקדוק הציעה ש-convertible יהיה פֶּר־הַמְרָה, ואשר לשם המופשט convertibility, זה יהיה בלית בררה הַמְרוּת, גיוון כלשהו של שם הפעולה בהפעיל. אמנם אין זה משקל שכיח, אך נתחדשו בו עד היום כמה מונחים, כגון הַתְרוּת, הַשְּׂרָאוּת ואף במונח של -ability: הַשְּׂרָאוּת (comparability) והַתְרוּת (penetrability).

העניין השני הוא ההצעות מְחִיר וְרִצְפָה וּמְחִיר וּמְחִיר למונחים floor price ו-ceiling price. בשנת התשמ"ב קבעה האקדמיה במסגרת דיון במילים בשימוש כללי את החלופות מְחִיר וּמְחִיר וְרִצְפָה וּמְחִיר וְרִצְפָה וּמְחִיר וּמְחִיר וְרִצְפָה וּמְחִיר וְרִצְפָה. חלפו עשרים שנה, והוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון מבקשת היום מן המליאה לחזור בה מפסילת המונחים האלה בנימוק שאלה המונחים הרווחים בציבור. בוועד המשותף הוצע לשקול את זוג המונחים מְחִיר וּמְחִיר וְרִצְפָה וּמְחִיר וְרִצְפָה. לטעמי אין יתרון בהצעות חדשות; או שהמליאה תקבל את צמד המונחים הרווח בציבור או שתוסיף לדבוק בהחלטתה הקודמת.

ג' להב: אין לי אלא להדגיש כי המונחים המשמשים בפי כול הם המיר והמירות מצד אחד ומחיר ורצפה ומחיר תקרה מצד שני. לדעתי הסבירות שמונח כגון המירות יתקבל קלושה ביותר.

ע' אורנן: עלינו לברך על חידוש מילים ושורשים בדרך הקרויה "גזירה תניינית". למעשה היא "סחיטה" של עיצורים משם והעמדת שורש חדש. זאת אחת מדרכי החידוש בעברית, דרך שאינה תולדה של השפעת הלעז, והיא נפוצה בעברית מקדמת דנא. יצירת שורשים בדרך זו היא לפי רוח העברית וההתנגדות לה חסרת כל יסוד, ובלבד שסחיטת השורש נעשית ממילה קיימת. כאן אין כל קושי – הַמִּיר בא מְחִיר, וסחיטת הַמְרָה מעמידה שורש חדש – המ"ר. ואם זאת המציאות בלשון, כלומר אם כך נוהג הציבור, לא צריכה להיות מניעה כלשהי לקבל זאת.

ש' אירמאי: אני מבקש להתייחס למונח מס' 408: indicator – סֶמֶן, אֵינְדִיקָטוֹר. בכל המילונים הטכניים בשישים השנים האחרונות ובכל התקנים הישראליים indicator הוא מַחְוֵן, ואילו סֶמֶן הוא cursor או marker.

ר' גדיש: הוועד המשותף היה מודע לכך שבמונחי הטכנולוגיה משמש מַחְוֵן, אבל לאור עמדת הוועדה והסברי היושב בראשה האד' להב שכך המונח בפי כול בתחום הכספים, קיבל הוועד המשותף את המונח סֶמֶן. מבחינת המהות אין הבדל בין מַחְוֵן לסֶמֶן.

א' טריינין: אני בעד שמירה על המונחים המקובלים אלא אם כן הם בבחינת מפלצות

לשוניות. לא המיר והמירות ולא מחיר רצפה ותקרה נופלים בגדר זה, ועל כן אינני רואה סיבה שלא לקבלם.

א' אבנר: אני מסכים עם האד' טריינין ורוצה להעלות כאן מונח אחר מן הרשימה: מנוף – leveraging. גם כאן מדובר בשורש תנייני, אלא שהשורש החדש מנ"ף אינו מתנגש עם שורש קיים בעברית. ההתנגדות הנחרצת שלי למונח נובעת מן הדימוי השגוי של מנוף. דימוי זה נולד באנגלית אמריקנית בגלל המשמעות שנוספה אל leverage 'השפעה'. אין משמעות כזאת למנוף בשום שפה אחרת שאני מכיר. הסיבה היחידה שאינני מערער רשמית על מונח זה היא שנאמר לי שהוא משמש כבר שנים, וגם אם יתקבל הערעור, נהיה כתוקעים לתוך הבור.

ג' להב: לדעתי הדימוי של מנוף מוצלח מאוד במקרה של מינוף (leveraging) ושל המונח הנגזר ממנו השתלטות ממונפת (leveraged buyout). במינוף מדובר במצב שחברה מסוימת נשלטת בידי קבוצה שבבעלותה רק מיעוט מניותיה, וקבוצה זו נשלטת בידי אדם שבבעלותו רק מקצת המניות האלה וכן הלאה. בסופו של דבר יכול אדם לבוא ובאמצעות רכישת אחוז או שניים ממניות החברה לשלוט למעשה על החברה כולה. זאת עסקה ממונפת – והמשל של ארכימדס, שביקש נקודת משען כדי להניף את כדור הארץ כולו, יפה לענייננו. השתלטות ממונפת היא רכישת שליטה בחברה באמצעות אשראי בנקאי כשההון העצמי משמש נקודת המשען.

י' בלאו: אין ספק שעקרונות אפשר לקבל את המיר, המירות. השאלה היא אם כדאי לקבלם. האם כדאי ליצור כאן שורש תנייני, והאם כדאי להרבות במשקל פועיל למשמעות able? לי נראה שלא כדאי, בעיקר בגלל חסרונו הבולט של השורש התנייני המ"ר.

אשר למחיר רצפה ומחיר תקרה, כאן נראה לי מהותי פחות אם לקבלם או לא.

א' ממן: הסיבה ליצירת המיר היא כמובן הרצון לחדש מילה במשקל הרווח פועיל וחוסר היכולת לעשות כן בשורש מגזרת ע"ו. משקל פועיל הוא משקל מוגבל מבחינה מורפולוגית, וגם בגזרת ל"י לא ירבו להשתמש בו. כך אנחנו יכולים לראות גם ברשימה שלפנינו: במונח מס' 270 redeemable stock מתורגם מְנִיָּה פְת־פְּדִיּוֹן ולא מְנִיָּה פְּדִיָּה. אם עשו כן בשורש מגזרת ל"י, קל וחומר שכך יש לעשות גם בשורש מגזרת ע"ו. דעתי היא אפוא שאין לקבל את החידוש המיר.

בעניין הדימויים רצפה ותקרה בהקשר של מחיר, אינני יודע איך זה נשמע לדובר האנגלית, אבל באוזני זה צורם. אני הייתי מקבל את הצעת הביניים – מחיר מסד ומחיר גג.

א' טל: מסד הוא בסיס להפיק ממנו משהו, ובדרך כלל הוא איננו משמש במשמעות של 'המקום הנמוך ביותר'. במובן זה רצפה וגג הם מטאפורות יפות, ואם עליי לבחור בין רצפה למסד, הייתי בלי היסוס מעדיף את רצפה.

ק' כ"ץ: לדידי המיר הוא 'מה שניתן להמר עליו'. אין לנו שליטה על מה שאנשים ימשיכו לומר, אבל לא בגלל זה אנחנו צריכים לתת לצורות פסולות את חותמת ההכשר. האם נסכים להִשִּׁיב במקום ברה"שבה? אל לנו ליצור כאן תקדים. אשר לרצפה ותקרה, אינני מבינה במה טוב מחיר גג ממחיר תקרה.

ז' בן-חיים: לא כל דבר שאפשר על פי הדקדוק, רצוי שתעשה האקדמיה. הפיכת אלמנט דקדוקי לחלק מן השורש אנו מוצאים כבר במקרא, למשל "הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה'" (שופטים ה, ה) – נָזְלוּ מִן הַשּׁוֹרֵשׁ הַתְּנִינִי נז"ל במקום מן השורש זל"ל, כגון "מִפְּנֵי הָרִים נָזְלוּ" (ישעיהו סג, יט). ובמונחי האקדמיה כבר אישרנו הַשְּׁבוֹן, הקשור אל הִשְׁיב. אם כן הִמִּיר אפשרי, אבל השאלה היא אם הוא רצוי. אינני חושב שרצוי להביע את כל שמות התואר המקבילים לסופית able- באנגלית במשקל פִּעֵל. כשלעצמי אני מעדיף כאן את הצורה ברה"מרה.

א' חזן: על היות הצורה המיר אפשרית מבחינת הדקדוק עמדו לפניי האד' אורנן והאד' בן-חיים, ואפשר להוסיף כמובן כהנה וכהנה שורשים תנייניים מלשון הפיוט. לגבי השאלה אם הדבר רצוי, השאלה היא בעיני מי? הרי לא אנחנו נשתמש במונחים האלה. אם העוסקים בכך מבקשים מאתנו לאשר צורות שהן נחוצות להם ואפשריות מבחינת הדקדוק, מדוע לא נייענה להם? נוכל לתת את הצורה המיר לצד ברה"מרה, אבל אינני רואה סיבה לפסול את הצורה המיר. והוא הדין לדימוי העממי מחיר רצפה ומחיר תקרה. אני מסכים עם הגב' גדיש שמונחים אלו הרווחים עדיפים מן המונחים המוצעים החדשים מחיר מסד ומחיר גג, שעוד יצטרכו להיאבק על מקומם.

א' אבנר: הבעיה איננה בשם התואר. אילו הייתה כל ההתלבטות בין המיר לברה"מרה, הייתה ההכרעה קלה בהרבה. הבעיה היא שהעדפת שם התואר ברה"מרה גוררת אחריה קושי ביצירת השם המופשט.

ד' טלשיר: אינני חושב שיש טעם ללכת במקרה הזה נגד הזרם. משקל פִּעֵל כחלופתה של הסימות able- באנגלית הולך ומשתרש. נוחה יותר מילה אחת מצירוף של שתיים. וכאשר מצטרף הקושי הגדול שביצירת השם המופשט מן הצירוף ברה"מרה, נוטות כפות המאזניים בבירור לכיוון המיר, המירות.

ע' אורנן: קושי נוסף בצירוף ברה"מרה, מלבד הקושי שביצירת שם מופשט, הוא נטייתה הבעייתית של המילה בר. אני מניח שאם נקבע ברה"מרה, תהיה צורת הנקבה כפי רוב הציבור ברה"מרה וצורת הרבים ברי"המרה. אם נקבל את הצורה המיר, נחסוך מאתנו את המלחמה הזאת.

מ' בראשור: טוב היה לו היינו מצליחים להשריש את הצורות ברה"מרה והמרות, את הנטייה ברה"מרה, בני"המרה ובנות"המרה ואת המונחים מחיר עליון ומחיר תחתון. אבל

לא הייתי רוצה שנחליט כך ושבעוד כמה שנים נצטרך להפוך את החלטתנו, דוגמת מה שקרה למונחים הַחֲלָה ויִשּׁוּם.

ש' אירמאי: יצירת שורשים תנייניים היא מהדרכים הרגילות באקדמיה. כך נוצרה המילה הַתּוֹף בשורש החדש הת"ך מן הַתְּכָה, הקשורה לשורש נת"ך. אמנם השורש המ"ר כבר קיים בעברית, אבל אינני רואה בכך קושי. לא פעם ניסתה האקדמיה ללכת נגד הציבור, ופעם אחר פעם נקברו החלטותיה בספרי זיכרונותיה. לשון הציבור חזקה מהאקדמיה. כך מתפתחות באופן טבעי כל הלשונות. והנה דוגמה מן הרשימה שלפנינו: אחד המונחים המובאים לאישורנו הוא המונח מַכְפִּיל רְוַח. ראוי היה שייקרא פּוֹפֵל רְוַח. שהרי אם מכפילים את הרווח, הוא גדל בהכרח פי שניים, אם כופלים אותו – זה יכול להיות פי כל מספר שהוא. ובכל זאת מציעה הוועדה מכפיל משום שכך רגיל בציבור.

הצבעה

בעד בְּרֵ-הַמְּרָה, הַמְּרוּת - 10

בעד הַמִּיר, הַמִּירוּת - 10

ההכרעה נדחתה לישיבה הבאה.

[הערת העורך: בישיבה רסה נקבעו המונחים בְּרֵ-הַמְּרָה, הַמְּרוּת; ראה להלן, עמ' 231-233.]

בעד מְחִיר תְּחַתּוֹן וּמְחִיר עֲלִיוֹן - 8

בעד מְחִיר רִצְפָה וּמְחִיר תְּקָרָה - 11

הוחלט: מְחִיר רִצְפָה (floor price), מְחִיר תְּקָרָה (ceiling price).

[הערת העורך: החלטה זו מבטלת החלטה קודמת של האקדמיה משנת התשמ"ב שפסלה את המונחים האלה וקבעה מְחִיר תְּחַתּוֹן וּמְחִיר עֲלִיוֹן.]

מ' בריאשר: אנחנו באים כעת לאשר את המילון, בסייג האחד של שני המונחים שלא הכרענו בהם.

המילון למונחי הבנקאות ושוק ההון (חלק ב) אושר ברוב גדול של קולות.

ד. ענייני דקדוק: שמות המסתיימים ב־תָן; ניקוד שאלתה

שמות המסתיימים ב־תָן

ועדת הדקדוק החליטה לנסח מחדש את הכלל בסעיף 2.1.12 ב'החלטות בדקדוקי' – על פי חוקי ניקוד החברות:

התיי תנוקד בלא דגש אם לפני השוא שלפניה באה תנועה גדולה או רצף של שתי תנועות קטנות והראשונה בהן בחברה פתוחה. למשל: גְּאֹתָן, תְּבוּסָתָן, תְּאֹתָן, נְחַנְתָּן, וְיִבְתָּן.

התייזו תנוקד בדגש אם לפני השווא שלפניה באה תנועה קטנה (למעט רצף של שתי תנועות קטנות והראשונה בהן בחברה פתוחה). למשל: גְּבֵרְתָּן, זְנֵבְתָּן, קְנֵפְתָּן, פְּרִסְתָּן, פְּעֻלְתָּן, קִבְּסְתָּן, רְעֵבְתָּן, שְׁכַלְתָּן.

רקע

זה נוסח הכלל המקורי (נדון ואושר בישיבות המליאה קנד, קנה משנת התשמי"ב): שמות המסתיימים ב־תָן שיש כנגדם שמות המסתיימים ב־כה – בא בהם שווא לפני הסימות והתייזו של הסימות רפה. למשל: גְּאֹתָן, תְּבוּסְתָּן, תְּאֹתָן (שהרי כנגדם השמות גְּאֹה, תְּבוּסָה, תְּאֹחַ).

שמות בעלי סימות תָן שאין כנגדם שמות המסתיימים ב־כה נחשבים על משקל פְּעֻלְתָּן, בתייזו דגושה. למשל: גְּבֵרְתָּן, פְּרִסְתָּן, פְּעֻלְתָּן, קִבְּסְתָּן, רְעֵבְתָּן, שְׁכַלְתָּן.

התברר כי הסעיף אינו "מכסה" את כל השמות בסימות תָן, כגון ניבתן, אימתן [בעלי חיים שמן הנכר, התשמי"ו], סנפירתן [זואולוגיה התש"ס], אברתן, נחנתן, ענוותן. בדיון בוועדה היו שסברו כי מוטב לקבוע כלל אחד לכל המילים המסתיימות ב־תָן: בלא דגש בתייזו – ככלל שקבעה האקדמיה במשקל 'פעל' ולפיו אין דגש בלי השורש. אחרים סברו כי אפשר וצריך לנסח את הכללים על פי חוקי ניקוד ההברות: למשל, גְּאֹתָן (כמו יַעֲבֹדוּ), וכך אמנם הוחלט לבסוף.

על ההחלטה ערער עוזי אורנן. לדעתו לא ראוי שהאקדמיה תסתמך על החלוקה ל"תנועה קטנה" ול"תנועה גדולה"; לפיכך הוא הציע ניסוח אחר:

התייזו תנוקד בלי דגש אם במבנה היסודי של המילה הייתה תנועה אחרי העיצור שלפני התייזו גם אם איננה נמצאת שם כעת ובמקומה בא שווא, למשל:

תְּבוּסָה + ן < *תְּבוּסְתָּן < תְּבוּסְתָּן

וכגון אם לפני העיצור שלפניה היה חטף שנשתנה לתנועה:

תְּאֹחַ + תן < *תְּאֹתָן < *תְּאֹתָן < תְּאֹתָן

נְהַיָּה + תו < *נְהַיְתָּן < *נְהַיְתָּן < נְהַיְתָּן

התייזו תנוקד בדגש אם העיצור שלפניה סוגר את החברה הקודמת, כגון גְּבֵרְתָּן, פְּעֻלְתָּן. לדעת אורנן, גם במילה כגון ניבתן צריכה התייזו להידגש: נִבְתָּן – שלא כפי הצעת הוועדה – הואיל והחברה הראשונה סגורה ובלתי מוטעמת. אף שבחברה זו חיריק מלא, יש לראותו כמבע של "תנועה קטנה". למרות היו"ד החיריק הוא למעשה "חיריק קטן".

ועדת הדקדוק דנה בערעור והחליטה לדבוק בניסוח שהציעה. השאלה מובאת בזה להכרעת המליאה.

ניקוד שאלתה

הוחלט שניקוד המילה יהיה שְׁאֵלְתָּה.

רקע

שאלת ניקודה של המילה התעוררה בעקבות ניסוח החלטת המליאה בישיבה רלט בנוגע לכתיבת מילים שמקורן ארמי בה"א בסופן. במילים הנזכרות בסעיף באה גם שאלתה. השאלה הייתה מה ניקודה של האל"ף ובעקבותיה – אם יבוא דגש בתייזו. מבחינה היסטורית התנועה i קצרה, אך קביעת חיריק חסר מחייבת לפי כללי האקדמיה כתיב בלא יו"ד – גם בכתיב חסר הניקוד. החלטה על כתיב ביו"ד פירושה שעל פי כללי העברית השווא בלמי"ד נע והתייזו רפה.

בארמית המקראית באה המילה שְׁאֵלְתָּא (דניאל ד, יד).
 בישיבת ועדת הדקדוק ביום י"ב במרחשוון התשס"ב החליטה הוועדה שחמילה תיכתב
 ביו"ד, ולפיכך גם הוחלט שהתי"ו רפה: שְׁאֵלְתָּה.
 על ההחלטה ערער עוזי אורנג' והציע לנקד שְׁאֵלְתָּה (יו"ד אחרי תאלי"ף, דגש קל בתי"ו).
 כבסוגיה הקודמת, גם כאן לדעתו יש להכיר ב"חיריק קטן" הנכתב ביו"ד.
 ועדת הדקדוק דנה בערעור והחליטה לחזור בה מהחלטתה ולקבוע את הניקוד שְׁאֵלְתָּה,
 בנימוק שהתנועה i קצרה ביסודה, וזה הניקוד המתבקש מכללי התברות בעברית. מהחלטה
 זו עולה שיש לכתוב את המילה בלא יו"ד – גם בכתב חסר הניקוד.
 המליאה מתבקשת להכריע בעניין זה.

מ' בראש: שני ענייני הדקדוק שהובאו לפנינו כרוכים זה בזה. מדובר בערעוריו של
 האד' אורנג' על החלטות ועדת הדקדוק, ולמעשה ההכרעה בסוגיה האחת תכריע במידה
 רבה את גורל הסוגיה האחרת. אבקש מן הגב' גדיש להציג את העניין הראשון ומן האד'
 דן, מזכיר ועדת הדקדוק, את העניין השני.

ר' גדיש: מדובר בשאלות בתחום הניקוד בלבד ולא בתחום המבטא, לפחות לא המבטא
 שבפינו. ועדת הדקדוק נדרשה לניסוח חדש של הכלל על המילים המסתיימות ב־תָן
 משהתברר כי הכלל שנתקבל בשנת התשמ"ב אינו מקיף את כל השמות בסיומת זו.
 הבעיה בקבוצה קטנה מאוד של שמות שבהם סיומת זו באה אחרי שווא שלפניו תנועה
 הנחשבת תנועה גדולה, כגון אותו בעל חיים ימי דמוי אריה ים בעל חטים בשם ניבתן.
 לחברי הוועדה היה ברור כי דין התי"ו שלא להידגש – על פי הכלל ששווא במעמד זה
 הוא שווא נע – והשאלה הייתה אם לקבוע שבסיומת זו התי"ו לעולם רפה או אם תידגש
 התי"ו או תירפה לפי כללי הניקוד המקובלים. חברי הוועדה העדיפו את האפשרות
 השנייה. האד' אורנג' מערער על הנחת היסוד שהשווא במעמד זה דינו לפתוח את ההברה.

ע' אורנג': הניסוח שקיבלה הוועדה מדבר על תנועות גדולות וקטנות, ניסוח מלומד
 שנועד למעטים, ניסוח ששם את הניקוד במרכז אבל כבר אינו מתאים לימינו אנו. לכן
 ניסיתי לנסח את הכלל ניסוח שונה ופשוט, כלומר לצאת לא מן הניקוד של המילה אלא
 מן המבנה שלה. במקרים כגון תְּבוֹסְתָן שבהם השווא שלפני הסיומת תָן מקורו
 בתנועה – במקרה זה הקמץ שבמילת היסוד תְּבוֹסָה – על התי"ו להיות רפה. לא כן
 במקרים שבהם לפני הצרון תָן לא הייתה מעולם תנועה. במקרים כאלה – וניבתן כולל
 בהם – על התי"ו להידגש. אל לנו ללכת שולל אחר האותיות. נכון, המילה ניב נכתבת
 ביו"ד, ומאחר שאיננו מצזים לשנות מהרגלי כתיבתנו, גם המילה ניבתן נכתבה ביו"ד.
 אבל אם לא נחשוב על האותיות אלא על התנועות, נגלה שיש לנו מקרה פשוט של
 תנועה בהברה סגורה לא מוטעמת, כלומר של תנועה קטנה. אלמלא מילת היסוד ניב
 נכתבת ביו"ד, היה לנו ברור שבמילה ניבתן ראוי לה לתנועה הנו"ן להיחשב חיריק חסר.
 על כן אני מציע שבכל מקרה שלא הייתה לפני הסיומת תָן תנועה – כלומר גם במילה
 כגון גְּבֻרָתָן וגם במילים הבודדות דוגמת ניבתן – תידגש התי"ו בדגש קל.

ב' דן: כאמור שתי ההחלטות כרוכות זו בזו, אלא שבשאלת שאֵלתָה הרגישה הוועדה

שמרחב התמרון שלה גדול יותר. מצד אחד תנועת האל"ף הקדומה – i – נחשבת קצרה ביסודה, ועל כן אפשרית הצורה שְאֵלְתָה, כלומר חיריק חסר, למ"ד בשווא נח ודגש קל בתי"ו שאחריה; מצד שני בארמית המקראית הצורה היא שְאֵלְתָא – למ"ד בשווא נע ותי"ו רפויה – ומכאן שגם הצורה שְאֵלְתָה בשווא נע בלמ"ד אפשרית. הוועדה פסחה על שתי האפשרויות. בא האד' אורנן והוסיף אפשרות שלישית: שְאֵלְתָה – שווא נח שאחריו דגש קל לפני תנועה מלאה. צורה זו עולה בקנה אחד עם צורות ארמיות מעין מְדִינְתָא, אלא שבפרט פונטי זה חלוקות העברית והארמית. לכן הלכה הוועדה על דרך העברית – פעם החליטה שְאֵלְתָה ופעם שְאֵלְתָה – אבל להצעת האד' אורנן התנגדה.

ע' אורנן: אם תקבל המליאה את הקביעה שבצורה ניבתן ההברה סגורה למעשה, ואף שאנו מוסיפים לכתוב את היו"ד, השווא הוא שווא נח והתי"ו צריכה לקבל דגש קל, אפשר יהיה להחיל תפיסה זו גם על שאילתה. אנו רגילים לכתוב המילה ביו"ד. לפי הצעתי נוכל להוסיף לכתובה כך ובה בעת לראות בתנועת האל"ף תנועה קטנה בהברה סגורה. בכתוב חסר הניקוד אנחנו רגילים להוסיף יו"ד גם כשהניקוד מורה שתנועת i קצרה לפנינו, למשל הפועל דיבר וכיוצאים בו.

ד' טלשיר: הגיית המילה שאילתה בחיריק בטעות יסודה. המילה בכל ניבי הארמית היא שְאֵלְתָא, כלומר בתנועת e, ורק משום הנוהג לציין בכתובה בלי ניקוד את ה-e ביו"ד, הלכה הקריאה אחרי הכתיב, והתפתחה בימינו הקריאה ב-i. לכן צריך לחשוב שמא יש לקבוע שְאֵלְתָה. אבל אם דבקים בחיריק, כל עניינו של חיריק זה נובע מן הכתיב ביו"ד, ועל כן נראה לי שיש לבחור בצורה בעלת היו"ד.

אשר לפן הצורני של השם ניבתן, הסיבה שלמילה ניב הוצמדה הסיומת תן ולא הסיומת הפשוטה יותר תן הייתה שהשם ניבן כבר ניתן לסוג מסוים של דג. ואמנם כך הייתי מצפה שיעשה: רק אם הסיומת תן תפוסה כדאי לפנות לסיומת תן. והנה בכל זאת ניתן השם סנפירן אף שהשם סנפירן אינו תפוס. לו היו בוחרים בשם סנפירן, לא הייתה לגבי שם בעל חיים זה הבעיה שאנו מתחבטים בה כעת. מכל מקום, איש לא מניע את השווא בשם ניבתן, ולכן הייתי שם דגש בתי"ו.

י' בלאו: על פי הכללים שניסח דוד ילין המילה ניב צריכה להיכתב ביו"ד, שאם לא כן ניצור שורש חדש דרעיצורי נ"ב. אם אין לנו בררה אלא לכתוב מילה זו ונגזרותיה ביו"ד בכתוב המנוקד, עלינו להישמר שלא להכניס על ידי החלטה פרטית אחת תפיסות חדשות לכללי הניקוד. וכך בדיוק נעשה אם נחליט לקבל את ההצעה לכתוב ניבתן ביו"ד ובתי"ו דגושה.

י' בן-טוליליה: אני מסכים עם האד' בלאו. אם נכתוב ניבתן ביו"ד ובתי"ו דגושה, נשנה למעשה את כללי הניקוד ואת כללי הכתיב. ומאחר שממילא הדגש בתי"ו אינו מעלה ואינו מוריד מבחינת ההגייה, אין סיבה בשביל מקרה זה לשנות את הכללים מיסודם. תנוקד התי"ו בלי דגש ותיפתר הבעיה.

ש' אליצור: הניסוח שניסחה ועדת הדקדוק הוא אמנם מלומד, אבל הוא נועד לאנשים שאמונים על ניסוחים כאלה. לציבור הרחב לא אכפת איך מנקדים, אבל מי ששואל ומתעניין מכיר את המונחים תנועה קטנה ותנועה גדולה, ואינני חושבת שצריך לחשוש מהם. מצד שני, אם נתייחס לחיריק מלא כאל חיריק חסר, נערער דבר יסודי ורק תגדל המבוכה. יתר על כן, אינני רואה את היתרון ואת הפשטות בניסוח חדשני החוזר אל המבנה היסודי של המילה. גם ניסוח כזה עלול לבלבל.

ע' אורנן: אם ייכתבו מילים כמו ניבתן ביו"ד ובלי דגש בתי"ו, יחשוב החושב שעליו להניע את השווא ושחטא הוא חוטא בהניחו את השווא. אני מציע אפוא הצעת פשרה. אם רוצים אתם לשמור על כללי הניקוד, הבה נכתוב את המילה ניבתן ודומותיה בלי יו"ד ובדגש בתי"ו.

גב"ע צרפתי: בהקשיבי לדיון עולה לפניי שאלה גדולה מאוד: עד מתי נמשיך לעסוק בהבלים, כלומר בדברים שאין להם שום השפעה על הדיבור? יושבים כאן טובי הבלשנים בישראל ומוסיפים להתייחס לעברית כאל לשון מתה, לשון שחשוב איך היא נכתבת ולא איך היא מבוטאת.

א' אבנר: השאלה היא בעצם זו: תי"ו זו שאין אנו הוגים בשני אופנים, מה היא – דגושה או רפה? אם אין לנו שום כלי להכריע בשאלה, אני מציע שלא לקבל החלטה.

ר' גריש: העברית מלאה בדוגמאות לרפיון בגדכפ"ת אחרי שווא שאינו מונע. לכן אינני חושבת שההחלטה על הכתיב והניקוד ניקבתן דורשת את הנעת השווא. השאלה אינה נוגעת אלא לאותה קבוצה קטנה של מנקדים. הם ורק הם צריכים להחלטתנו, ולכן ניסחה הוועדה את הכלל בניסוח המוכר למנקדים, ולא בדרך שתביא לשינוי המערכת כולה. אם תחליט אי פעם המליאה לבטל את הדגש הקל באותיות ג"ת, נוכל להתייחס לשאלות כאלה בצורה שונה לחלוטין.

מ' בראשר: בהקשר זה אפשר להזכיר קהלים גדולים שמסורת בידיהם שלפיה שווא אחרי תנועה גדולה, כגון השווא במילה שְמִתָּה, נהגה תמיד נח.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה (ניבתן) – 10

בעד הצעת אורנן (ניבתן) – 1

בעד הצעת הפשרה (נבתן) – 1

הוחלט לקבל את הצעת הניסוח של הוועדה:
תי"ו תנוקד בלא דגש אם לפני השווא שלפניה באה תנועה גדולה או רצף של שתי תנועות קטנות והראשונה בהן בהברה פתוחה. למשל: גֵּאוֹתָן, תְּבוּסְתָן, תְּאֹתָן, נְהַנְתָן, נִיבְתָן.

התי"ו תנוקד בדגש אם לפני השווא שלפניה באה תנועה קטנה (למעט רצף של שתי תנועות קטנות והראשונה בהן בהברה פתוחה). למשל: גְּבִרְתָּן, זְנִבְתָּן, כְּנַפְתָּן, כְּרִסְתָּן, פְּעִלְתָּן, קָבִסְתָּן, רְעִבְתָּן, שְׁכַלְתָּן.

מ' בר-אשר: מאחר שהא תליא, נופלת גם ההצעה לכתוב שאילתה ביו"ד ובדגש בתי"ו. אנו נשארים אפוא עם הצעת הוועדה שְׁאֵלְתָּה, ונראה לי שאין צורך להצביע עליה.

אוישר בלא הצבעה הניקוד שְׁאֵלְתָּה.

[הערת העורך: בישיבה רעד (י"ח בטבת התשס"ד, 12 בינואר 2004) שונתה ההחלטה ונקבע: שְׁאֵלְתָּה.]